

Tadeusz Branecki

Wyższa Szkoła Humanistyczno-Przyrodnicza w Sandomierzu

e-mail: brantade@o2.pl

telefon: +48 15 8326081

DOI: 10.15290/mhi.2016.15.01.03

List Federalny z 1 sierpnia 1291 r. – pierwszy akt ustrojowy Dawnej Konfederacji Szwajcarskiej

SUMMARY

The Federal Pact of 1 August 1291 – first regime act of the Old Swiss Confederation

Day 1 of August is celebrated in Switzerland as a public holiday to commemorate the conclusion in the year 1291 by the cantons of Uri, Schwyz and Unterwalden to conclude union (*Bund*). Included the Pact is basis system the Old Swiss Confederation and defence agreement against the Habsburgs. Its content includes a number of provisions of public, civil, criminal and international law. Today, however, disputes the fact is conclusion, but what has not been fully proven.

Key words: Swiss Confederation, history, state, regime.

Słowa kluczowe: Konfederacja Szwajcarska, historia, państwo, ustrój.

Dzień 1 sierpnia jest obchodzony w Szwajcarii jako święto państwowe – odpowiednik polskiego czy amerykańskiego Dnia Niepodległości. Stanowi on „pamiętkę” zawarcia w tym dniu w roku 1291 przez kantony Uri, Schwyz i Unterwalden związku (*Bund*), będącego załącznikiem państwa szwajcarskiego z jednej strony oraz porozumieniem obronnym przeciwko Habsburgom z drugiej strony. Rozważania dotyczące jego zapisów należy rozpocząć od przedstawienia sytuacji politycznej ówczesnych ziem szwajcarskich.

Począwszy od 1033 r. tereny obecnej Szwajcarii znalazły się w obrębie Świętego Cesarstwa Rzymskiego. Ówczesny cesarz Konrad II Salicki, jak pisze Wojtowicz „bardzo chętnie przebywał wraz z dworem w okolicach Zurychu, dokąd zwoływał często świeckich i duchownych feudałów na obrady”¹. Istotne znaczenie dla funkcjonowania Cesarstwa miało strategiczne położenie geograficzne ziem szwajcarskich. To właśnie przez nie, górskimi alpejskimi przełęczami, wiodła najkrótsza droga z Niemiec do Italii. To właśnie tutaj krzyżowały się ze sobą szlaki komunikacyjne wiodące nie tylko z północy na południe, ale także

¹ J. Wojtowicz, *Historia Szwajcarii*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1976, s. 26.

ze Wschodu na Zachód. Najsłynniejsza z nich, zwana Drogą św. Gottharda², wiodła przez Przełęcz św. Gottharda oraz rzekę Reuss. Pierwsze udokumentowane wzmianki o wykorzystaniu tej trasy pochodzą z kroniki opata Alberta von Stade z Bremy z 1236 r.³, jednakże istotnego znaczenia nabrała ona po wybudowaniu na rzece Reuss tzw. Mostu Diabelskiego (*Teufelsbrücke*)⁴, co istotnie skróciło czas podróży z Niemiec do Italii. Od podróżujących tą drogą, wiozących często towary handlowe, pobierane były opłaty i cła. I na te dochody bardzo liczyli zarówno lokalni możnowładcy, jak i sam cesarz.

Wśród wspomnianych możnowładców na pierwszym planie znajdowali się Habsburgowie. Ich ród wywodził się z „Zamku Jastrzębi” (*Habichtsburg*) leżącego w Argowii⁵. Hrabiowie z Habichtsburga⁶ w ciągu kilkunastu dziesięcioleci znacznie podnieśli swoją pozycję. W drodze korzystnych mariaży i spadków po wymarłych rodach stali się właścicielami ziem w Schwyz, Zug, Unterwalden, Lucernie i Fricktal. Jak pisze S. Grodzicki: „jeden z wnuków Guntrama, Werner ze Strassburga, doszedł do godności biskupiej i był przyjacielem cesarza Henryka II”⁷. Posiadanymi ziemiami Habsburgowie administrowali podległymi sobie wójtami, a wymiar sprawiedliwości sprawowali wybierani przez nich sędziowie, których polityka i „obcość” prowadziły do konfliktów z rdzenną ludnością.

Mieszkańcy alpejskich dolin cieszyli się wówczas dość znaczną niezależnością, a ich głównym zajęciem była hodowla oraz wypas bydła i owiec. Właśność ziemską oraz zwierzęta należały do poszczególnych wsi, co powodowało konieczność wspólnego (kolektywnego) podejmowania strategicznych dla nich decyzji⁸. Powstawać więc zaczęły pierwsze lokalne wspólnoty (kolektywy, związki), które stały się protoplastami późniejszych gmin i kantonów. „Związki te u zarania swych dziejów zawiązywane były w celu wspólnego rozwiązywania problemów wynikających z posiadania gospodarstwa rolnego. Z czasem jednak,

² Gotthard był w latach 1022-1038 biskupem Hildensheim, a przeszło stulecie później został kanonizowany. D. Komorowski, *Mit Św. Gottharda i jego obecność w powieści Hermanna Burgera Die Künstliche Mutter*, [w:] *Ta Szwajcaria to nie Szwajcaria. Studia nad kulturową tożsamością narodu*, red. M. Hałub, D. Komorowski, U. Stadler, Wrocław 2004, s. 111.

³ F. Güterbock, *Wann wurde die Gotthardroute erschlossen?*, „*Zeitschrift für schweizerische Geschichte*” 1939, t. 19, s. 122.

⁴ Z mostem tym, zwanym też Mostem Bryzgającym (*Siebende Brücke*), związana jest bardzo interesująca legenda o jego budowie: „mieszkańcy kantonu Uri ze względów technicznych nie byli w stanie pokonać kipieli rwącego prądu rzeki Reuss. Żywo zainteresowani udostępnieniem przełęczy św. Gottharda dla handlu, postanowili wybudować most, choćby przy pomocy samego diabła. Ten oczywiście nie dał na siebie długo czekać i wkrótce mieszkańcy Uri dobili z nim targu. Za wybudowanie solidnego mostu diabeł miał dostać duszę pierwszego użytkownika, który przez niego przejdzie. Kiedy most stał już gotowy, sprytni Urneńczycy jako pierwszego przechodnia posłali kozła. Oszukany diabeł uniósł ogromną skałę, by zniszczyć most, gdy pewna staruszka zaznaczyła na niej krzyż, odbierając diabłu całą jego moc”. D. Komorowski, op. cit., s. 112.

⁵ Pierwszy znany przedstawiciel tego rodu to Guntram Bogaty, któremu przypisuje się ufundowanie klasztoru w Muri. S. Grodzicki, *Habsburgowie. Dzieje dynastii*, Kraków 2013, s. 20.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

⁸ A. Baur, *Szwajcarski fenomen*, Warszawa 1992, s. 16.

obok spraw związanych z prowadzeniem gospodarstw, rozpatrywały sprawy lokalnej społeczności, przekształcając się w związki o charakterze publiczno-prawnym. Te zaś dały początek pierwszym gminom ziem dzisiejszej Szwajcarii – gminom obywatelskim⁹. Organem decyzyjnym takich wspólnot były zgromadzenia wszystkich dorosłych mieszkańców zwane *Landsgemeinde*¹⁰.

Szwajcarzy dążąc do zachowania swojej niezależności i obrony swoich interesów, dając odpór lokalnym feudałom, korzystali z dwóch dróg postępowania. Z jednej strony starali się uzyskać od cesarza specjalny przywilej (tzw. *Freiheitsbrief*), na mocy którego dana ziemia (miejscowość, dolina) podporządkowywana była bezpośrednio władzy i sądownictwu cesarskiemu. Takie przywileje uzyskały Uri (1231) i Schwyz (1240). Drugim sposobem postępowania było zawieranie lokalnych związków – pierwszy udokumentowany zawarły ze sobą w 1115 r. Uri, Schwyz i Unterwalden, a jego głównym celem była obrona interesów Schwyz w jego sporze z klasztorem w Einsiedeln¹¹.

Związek zawarty przez kantony w 1291 r. był pierwszym, którego akt założycielski przetrwał do naszych czasów. Jednakże domniemywać można, mając na uwadze zawarty w nim zapis o „odnowieniu starego przymierza”¹², że pierwotny związek (również o antyhabsburskim charakterze) zawarto już wcześniej. Historycy szwajcarscy podają nawet przypuszczalne daty jego zawarcia: 1240, 1245, 1258, 1260 i 1273¹³. Najwięcej argumentów przemawia za przyjęciem daty 1273 r. Zawarty wówczas przez Burkharda Schüpfera (Landammanna z Uri) i Rudolfa von Stauffachera (rycerza ze Schwyz) pakt¹⁴, miał być przeciwwagą dla tzw. Kaufbriefu Rudolfa Habsburga, na mocy którego dokonywał on zakupu od Anny von Kiburg i jej męża Eberharda von Habsburg-Laufenburg (za cenę 14 tysięcy marek) ich szwajcarskich posiadłości rodocowych: Aarau, Arth, Kastellen, Lenzburg, Mellingen, wójtostwa Nidwalden, zamku Reinah, wójtostwa Schwyz, Sempach, Suhr, Suree, Villmergen, Willisau i Zug¹⁵. W tym samym roku Rudolf zasiadł na tronie Niemiec i rozpoczął proces

⁹ I. Rycerska, *Kierunki rozwoju federacji szwajcarskiej*, [w:] *Problemy rozwoju federalizmu we współczesnym świecie*, red. J. Jaskiernia, Kielce 2009, s. 111.

¹⁰ Więcej na ten temat: T. Branecki, *Landsgemeinde – najstarsza instytucja demokracji bezpośredniej w Konfederacji Szwajcarskiej*, [w:] *Dylematy współczesnej demokracji*, red. S. Wróbel, Toruń 2011, s. 244-256.

¹¹ J. Schollenberger, *Das Bundesstaatsrecht der Schweiz. Geschichte und System*, Berlin 1902, s. 24.

¹² Y. Hangartner, *Grundzüge des schweizerischen Staatsrecht*, Zürich 1980, s. 9.

¹³ Sz. Wachholz, *Geneza i rozwój Związku Szwajcarskiego*, „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne” 1936, s. 98; Z. Czeszejko-Sochacki, *System konstytucyjny Szwajcarii*, Warszawa 2002, s. 5; H. Conrad, *Deutsche Rechtsgeschichte. Band I: Frühzeit und Mittelalter*, Karlsruhe 1962, s. 248; U. Im Hof, *Geschichte der Schweiz*, Stuttgart 2007, s. 26; E. Meyer, *Das erste Bündniss der schweizerischen Urkantone*, „Der Geschichtsfreund: Mitteilungen des Historischen Vereins Zentralschweiz” 1908, nr 63, s. 3; K. Meyer, *Der Ursprung der Eidgenossenschaft*, „Zeitschrift für schweizerische Geschichte” 1941, nr 21, s. 289-292, 298 i 315. Patrz też T. Branecki, *Od konfederacji państw (kantonów) do federacji autonomicznych wspólnot. Kształtowanie się państwa szwajcarskiego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” nr 3610. Niemcoznawstwo 22, Wrocław 2014, s. 12 i nast.; T. Branecki, *Powstanie i rozwój Konfederacji Szwajcarskiej w latach 1291-1515*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2013, nr 19, s. 88.

¹⁴ Przedstawiciel Unterwalden nie jest znany z imienia i nazwiska. K. Meyer, op. cit., s. 423.

¹⁵ Ibidem, s. 405-407.

podporządkowywania sobie kolejnych terenów Szwajcarii. Oprócz bezpośredniego zwierzchnictwa nad miastami cesarskimi (m.in. Bazylea, St. Gallen, Zurych), nabył (poza wymienionymi wcześniej w *Kaufbrief* ziemiami) w roku 1283 wójtostwa Einsiedeln i Urseren oraz klasztory w Aarburgu, Lucernie, Rothenburgu, Sackingen, Wolhusen i Zofingen. W ten sposób stał się właścicielem części terenów przebiegających wzdłuż dochodowej trasy od Przełęczy św. Gottharda do Jeziora Czterech Kantonów¹⁶.

Jak wcześniej wspomniano, pierwszy udokumentowany związek Uri, Schwyz i Unterwalden datuje się na 1 sierpnia 1291 r. Stało się to w bardzo dogodnym, ale i niebezpiecznym dla nich okresie. Otóż, 15 czerwca tego roku zmarł cesarz Rudolf Habsburg. Z jednej strony ród ten utracił co prawda jednego ze swoich najważniejszych przedstawicieli, z drugiej zaś wykorzystując bezkrólewie zaczął intensywniej podporządkowywać sobie poszczególne tereny Helwecji. W tej sytuacji 1 sierpnia, uroczyście i wiecześnie zaprzysiężono pakt trzech kantonów i od tej daty można mówić o powstaniu konfederacji (*Eidgenossenschaft*)¹⁷.

Pakt ten, zwany Listem Federalnym¹⁸, zawarty został w tajemnicy i o tym fakcie Szwajcarzy dowiedzieli się kilkanaście lat później, po zwycięskiej dla nich bitwie pod Morgarten w 1315 r. Spisany został w powszechnie używanej wówczas łacinie¹⁹, chociaż brak na nim podpisów sygnatariuszy – opatrzony został jedynie pieczęciami kantonów. Warto odnotować, że kolejność umieszczenia pieczęci na dokumencie (Schwyz, Uri, Unterwalden) jest inna niż kolejność kantonów w jego treści (Uri, Schwyz, Unterwalden)²⁰ oraz, że faktycznie stroną był półkanton (Halbkanton) Nidwalden²¹, zaś Obwalden znalazł się w Pakcie na przełomie lat 1291/1292²².

Sygnatariusze Paktu, działając w imieniu mieszkańców dolin Uri i Schwyz oraz wspólnoty Unterwalden udzielili sobie wzajemnej gwarancji bezpieczeństwa w przypadku ataku na jednego z nich (na życie mieszkańców lub ich dobra). Każdy z pozostałych miał przyjść zaatakowanemu z pomocą w sposób

¹⁶ J. Wojtowicz, op. cit., s. 38 i O. F. B. Schönhuth, *Geschichte Rudolfs von Habsburg*, Leipzig 1844, s. 275 i nast.

¹⁷ W literaturze polskiej pojęcie to jest także tłumaczone jako 'sprzysiężenie' (P. Sarnecki, *Zgromadzenie Federalne. Parlament Konfederacji Szwajcarskiej*, Warszawa 2003, s. 6) lub 'związek ustanowiony pod przysięgą' (A. Baur, op. cit., s. 13).

¹⁸ M. Marczevska-Rytko, *Demokracja bezpośrednia w teorii i praktyce politycznej*, Lublin 2001, s. 161; A. Baur, op. cit., s. 13.

¹⁹ Przekład na język niemiecki dokonany został dopiero w XVIII w. przez J. H. Glesera. J. Wojtowicz, op. cit., s. 40.

²⁰ W. Oechslis, *Die Benennungen der alten Eidgenossenschaft und ihrer Glieder: erster Teil*, „Jahrbuch für schweizerische Geschichte” 1916, vol. 41, s. 88.

²¹ Od roku 1150 Unterwalden podzielone jest na dwa półkantony: Obwalden i Nidwalden. C. Staub, E. H. Gallieur, *Die Schweiz, ihre Geschichte, Geographie und Statistik, nebst einem Ueberblick über die Alterthümer, Literatur, Kunst und die Industrie der zweiundzwanzig Kantone. Zweite Abtheilung: Die Malerische Schweiz*, Genewa – Bazylea 1857, s. 238.

²² K. Meyer, op. cit., s. 296.

i zakresie umożliwiającym odparcie ataku, a także dokonanie pomsty za wyrządzone krzywdy²³.

Zawierający Pakt zobowiązywali się do niezaakceptowania sędziów, którzy zostaną im narzuceni (bez zgody mieszkańców i lokalnego Landammanna), oraz sędziów, którzy swój urząd otrzymać mieli w drodze zakupu bądź w zamian za usługi²⁴.

W przypadku, gdyby pomiędzy sprzysiężonymi powstać miały w przyszłości ewentualne spory, rozsądzić je mieli rozjemcy (zwani w tekście „najrozumniejszymi”), a ich rozstrzygnięciom winny podporządkować się wszystkie strony sporu²⁵.

W Pakcie znalazły się również uregulowania dotyczące postępowania w przypadku popełnienia najcięższych przestępstw (zabójstwa, podpalenia, rabunku bądź kradzieży) oraz wymiaru kary ich sprawcom:

- 1) w odniesieniu do zabójstwa (popełnionego podstępnie i niewynikającego ze szczególnych okoliczności), w przypadku udowodnienia winy przewidywano zastosowanie kary śmierci; jeżeli sprawca uciekł – dodatkowo obejmowała go banicja;
- 2) podpalacz był automatycznie wyłączany z kręgu osób posiadających bierne prawo wyborcze na urząd Landammanna – w przypadku udzielenia pomocy takiej osobie, pomocnik winien był pokryć poszkodowanemu szkody wyrządzone przez sprawcę podpalenia;
- 3) jeżeli jeden ze sprzysiężonych dokonał zaboru mienia lub wyrządził na nim szkodę, obejmowała go konfiskata posiadanego majątku i z niego właśnie miały być pokrywane dokonane szkody²⁶.

²³ „Dotąd każdy dowiedział się, że mężczyźni doliny Uri, gmina doliny Schwyz i wspólnota ludzi z Unterwalden w Nidwalden ze względu na czas, aby siebie i swojego mienia móc łatwiej obronić i we właściwym stanie utrzymać, w dobrej wierze obiecali sobie wzajemnie pomagać, własną radą i na żądanie osobą i dobrem pomagać, w obrębie i na zewnątrz dolin, z całą potęgą i mocą, przeciwko ogółowi lub przeciwko pojedynczemu, którzy im lub jednemu zadają gwałt, naprzykrzają się lub niesprawiedliwość wyrządzają i przeciwko ich życiu i dobrom złość swą kierują. I to ma każda gmina obiecać, że inne w każdym wypadku z pomocą jej pospieszą, jeżeli tylko pomoc taka potrzebna będzie, a mianowicie własnym kosztem i w rozmiarze, jaki konieczny będzie, aby oprzeć się atakowi najeźdźców i wyrządzoną przez nich krzywdę pomścić. Ponadto własną przysięgą potwierdzają ten układ bez ukrywania żadnych podstępnych myśli i przy tym treść wcześniejszego sojuszu obecni potwierdzają” – tłumaczenie własne autora, patrz też T. Branecki, *Powstanie i rozwój...*, s. 89.

²⁴ „Za wspólną radą i zgodą obiecujemy sobie i postanawiamy, że w dolinach nie zaakceptujemy i nie przyjmujemy żadnego sędziego, który swój urząd otrzymał bez zgody mieszkańców i Landmanna w zamian za usługi lub przez zapłatę pewnej sumy pieniężnej”. Ibidem, s. 90.

²⁵ „Jeżeli jednak powstaną spory pomiędzy poszczególnymi przysięgającymi, powinni najrozumniejsi z przysięgających spór pomiędzy stronami w najodpowiedniejszy w ich mniemaniu sposób załagodzić, a gdy jedna ze stron rozstrzygnięcie to odrzuci, powinni pozostali przysięgający przeciwko niej wystąpić”. Ibidem.

²⁶ „Ponadto powstaje pomiędzy nimi postanowienie następującej treści: Kiedy jeden drugiego podstępnie i niewinnie zabije, gdy zostanie schwytyany winien być pozbawiony życia, jak nie uda się udowodnić jego niewinności w popełnieniu przestępstwa. Jeżeli winny ucieknie, nie wolno mu wrócić. Wymieniony winowajca winien tak długo z dolin być wygnany, aż sprzymierzeńcy wyraźnie wezwą go z powrotem. Gdy jeden z przysięgających drugiemu w dzień lub cicho w nocy w podstępny sposób zaszkozi poprzez podpalenie, nie może nigdy zostać Landmannem. I gdy jemu ktoś w obrębie dolin sprzyja i go ochrania, winien naprawić poszkodowanemu wyrządzone szkody. Ponadto, gdy

Pakt regulował także kwestie właściwości sądu i wprowadzał obowiązek respektowania jego orzeczeń. Na pozostałych sprzysiężonych nałożono obowiązek doprowadzenia do wynagrodzenia strat przez osobę, która spowodować je miała wskutek nierespektowania wyroków sędziowskich. Ponadto w przypadku, gdy jedna ze stron sporu nie będzie chciała respektować prawa i dokonać zasądzonego w wyroku zadośćuczynienia – pozostali sprzysiężeni obowiązani byli do pomocy drugiej (poszkodowanej) stronie sporu²⁷.

Reasumując, zawarte w Pakcie zapisy zebrać można w pięciu grupach:

- 1) gwarancje dla wzajemnej samopomocy (dotyczy to gwałtu lub „bezprawia” na osobie bądź majątku sprzysiężonych),
- 2) nieuznanie sędziów kupujących urzędy i jednocześnie niebędących obywatelami jednego z trzech sprzysiężonych kantonów,
- 3) powołanie rozjemców do rozstrzygnięcia wzajemnych sporów,
- 4) uregulowanie procedury i wymiaru kary za najcięższe przestępstwa,
- 5) egzekwowanie wyroków²⁸.

W 1297 r. król Niemiec Adolf von Nassau potwierdził dotychczasowe przywileje Uri i Schwyz, co dla części badaczy historii szwajcarskiej jest tożsame z uznaniem (potwierdzeniem) istnienia dla całego zawartego 6 lat wcześniej związku²⁹. Z kolei uczeni niemieccy uznają to za prowokację wymierzoną w Albrechta I Habsburga, który rok później został wybrany (po detronizacji Adolfa przez zebranych w Moguncji elektorów) królem Niemiec³⁰.

Pakt z 1291 r. został kilkanaście lat później potwierdzony przez delegatów ze sprzysiężonych kantonów, którzy w 1307 r. zebrawi się na polanie Rüttli nad Jeziorem Czterech Kantonów (tzw. *Rüttlichwur*)³¹. Postanowili oni wówczas dokonać rewolucji i wystąpić zbrojnie przeciwko ciemiężącym ich lokalnym

jeden z przysięgających zagroził mienie drugiego lub w inny sposób wyrządził szkodę, jego majątek w obrębie dolin winien być skonfiskowany i poszkodowanemu, jeśli prawo tego wymaga winna być z niego krzywda naprawiona. Następnie nie powinien nikt swego majątku innym zastawiać, gdy powszechnie wiadomo, że wobec niego ujawnieni są dłużnicy lub gwaranci są. To winno działać się tylko za pozwoleniem właściwego sędziego”. Ibidem.

²⁷ „Prócz tego powinien każdy winien być posłuszny swojemu sędziemu chyba, że konieczne będzie, w obrębie dolin wyznaczyć tego sędziego, przed którym będzie miał on prawo. I gdy jeden przeciwko wyrokowi sędziego zbuntuje się i przez jego uporczywość dojdzie do szkody, pozostałe strony winny wdrożyć w życie postanowienia, co do wynagrodzenia strat. Gdy pomiędzy pojedynczymi przysięgającymi powstaną zatargi i waśnie i gdy jedna ze skłóconych stron wzbrania się do prawa stosowania i dokonania zadośćuczynienia, pozostali sprzymierzeńcy winni pomóc drugiej stronie sporu”. Ibidem.

²⁸ P. Dürenmatt, *Schweizer Geschichte*, t. 1, Zurych 1976, s. 87 i nast.; A. Heusler, *Schweizerische Verfassungsgeschichte*, Basel 1920, s. 73-77; K. Dändliker i H. Flach, *Auszug aus der Schweizergeschichte*, Zurych 1969, s. 21; Z. Czeszejko-Sochacki, op. cit., s. 5.

²⁹ A. Porębski, *Wielokulturowość Szwajcarii na rozdrożu*, Kraków 2010, s. 28.

³⁰ F. H. Hye, *Die Habsburger zur Zeit König Albrechts I*, „Der Geschichtsfreund: Mitteilungen des Historischen Vereins Zentralschweiz” 1999, t. 152, s. 123.

³¹ Byli to Walter Fürst z Uri, Arnold z Melchtal reprezentujący Unterwalden oraz Werner Stauffacher ze Schwyz – A. Heusler, op. cit., s. 71-82; J. Schollenberger, *Geschichte der schweizerischen Politik*, t. 1, Frauenfeld 1906, s. 85; J. K. Vögelin, *Geschichte der Schweizerischen Eidgenossenschaft*, t. 1, Zurych 1855, s. 106.

urzędnikom narzuconym przez Habsburgów – początek walk zaplanowali na 1 stycznia 1308 r. Kilka dni później (8 stycznia) potwierdzili zawarty wcześniej związek i odnowili (na 10 lat)³² zawarte w nim postanowienia. Dodatkowo dołączyli jeszcze zapis mówiący, że poświęcą dobra i życie dla zachowania swojej „zjednoczonej” wolności, przy jednoczesnym przestrzeganiu wypełniania swoich obowiązków (wiernie i bez szwanku) wobec Cesarstwa i pozostałych uznanych władz³³.

Postanowienia Paktu z 1291 r. znalazły swe praktyczne zastosowanie w 1315 r., gdy wojska księcia Leopolda I Habsburga zostały pokonane przez górali ze Schwyz w bitwie pod Morgarten stoczonej 15 listopada tego roku. Wtedy właśnie oficjalnie ogłoszono istnienie Związku oraz potwierdzono jego dalsze istnienie Paktem z Brunnen (9 grudnia 1315 r.). Nowy Pakt zawierał „w swej treści powtórzenie zapisów o wzajemnej pomocy sygnatariuszy, a także zobowiązanie, że nikt z nich bez zgody pozostałych nie przyjmie obcego poddaństwa (władzy)”³⁴. Dał on jednocześnie początek wielu wojnom z Austriakami, które swoje zakończenie znalazły dopiero w 1499 r., gdy na mocy pokoju w Bazylei Szwajcaria została uznana na arenie międzynarodowej za państwo niezależne od Rzeszy Niemieckiej.

Obecnie fakt zawarcia Paktu w 1291 r. oraz autentyczność zachowanego do dziś egzemplarza z jego zapisami są podawane w wątpliwość. Szwajcarski historyk Georges Andrey zarzuca mu następujące „braki”:

- 1) brak dokładnej daty zawarcia (tekst Paktu mówi o początku sierpnia *initio Augusto*, nie wskazując konkretnie na datę 1 sierpnia)³⁵,
- 2) brak podpisów sygnatariuszy (podawane powszechnie 3 nazwiska są tylko hipotezą i nie występują w treści Paktu),
- 3) brak spójności tekstu (stanowi „zlepek” przepisów prawa publicznego, cywilnego, karnego, a nawet międzynarodowego),
- 4) brak błędów ortograficznych (powinny się pojawić, gdyż sporządzany był w tajemnicy i w pośpiechu)³⁶.

Roger Sablonier również ma poważne zastrzeżenia względem autentyczności Paktu. Uważa on, że przeciwko niemu przemawia fakt, że składa się on z dwóch różnych tematycznie części, zarzuca mu brak daty dziennej (inne dokumenty z tego okresu taką posiadają), zauważa problemy z kolejnością pieczęci na dokumencie i kolejnością kantonów w jego treści. Zwraca również uwagę na fakt, że późniejsze listy federalne nie odwołują się

³² *Allgemeine deutsche real-encyklopädie für die gebildeten Stände*, Brockhaus' konversations-lexikon, *Elfter Band: T bis U*, Neutlingen 1831, s. 543.

³³ F. Meisner, *Kleine Reisen in der Schweiz für die Jugend beschrieben*, Bern 1837, s. 23.

³⁴ T. Branecki, op. cit., s. 92.

³⁵ Data ta została umownie przyjęta przez rząd federalny w 1891 r., gdy ustanawiano święto narodowe Konfederacji.

³⁶ O. Pauchard, *Der Bundesbrief von 1291 unter der Lupe*, 01.08.2009, <http://www.swissinfo.ch/ger/der-bundesbrief-von-1291-unter-der-lupe/7533912> (20.08.2015).

do Paktu z 1291³⁷. Z kolei badania pergaminu zawierającego treść Paktu metodą radioaktywnego węgla C14 umiejscawiają okres jego powstania na lata 1252-1385, z dużym jednak prawdopodobieństwem jego pochodzenia z roku 1280³⁸.

Chociaż samo zawarcie Paktu w 1291 r. i autentyczność zachowanego do dnia dzisiejszego odpisu jest kwestionowana przez część naukowców, to stwierdzić należy, że niewątpliwie stanowi on pierwszą (bądź jedną z pierwszych) podwalin ustrojowych państwa szwajcarskiego. Zawarte w nim uregulowania dotyczące wzajemnej pomocy zostały powtórzone i rozszerzone w Pakcie z Brunnen (1315) i kolejnych umowach związkowych (*Bundesbriefe*), na mocy których do Związku Trzech Kantonów zaczęli dołączać nowi członkowie. Z kolei przez samych Szwajcarów jest uznawany za jeden z dokumentów rangi konstytucyjnej (tzw. *Verfassungsbrief*) regulujących ustrój Dawnej Konfederacji Szwajcarskiej w latach 1291-1798.

Bibliografia

- Allgemeine deutsche real-encyklopädie für die gebildeten Stände*, Brockhaus' konversations-lexikon, *Elfter Band: T bis U*, Neutlingen 1831.
- Baur A., *Szwajcarski fenomen*, Warszawa 1992.
- Branecki T., *Landsgemeinde – najstarsza instytucja demokracji bezpośredniej w Konfederacji Szwajcarskiej*, [w:] *Dylematy współczesnej demokracji*, red. S. Wróbel, Toruń 2011.
- Branecki T., *Od konfederacji państw (kantonów) do federacji autonomicznych wspólnot. Kształtowanie się państwa szwajcarskiego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” nr 3610. Niemcoznawstwo 22, Wrocław 2014.
- Branecki T., *Powstanie i rozwój Konfederacji Szwajcarskiej w latach 1291-1515*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2013, nr 19.
- Conrad H., *Deutsche Rechtsgeschichte. Band I: Frühzeit und Mittelalter*, Karlsruhe 1962.
- Czeszejko-Sochacki Z., *System konstytucyjny Szwajcarii*, Warszawa 2002.
- Dändliker K., Flach H., *Auszug aus der Schweizergeschichte*, Zurych 1969.
- Dürenmatt P., *Schweizer Geschichte*, t. 1, Zurych 1976.
- Grodzicki S., *Habsburgowie. Dzieje dynastii*, Kraków 2013.
- Güterbock F., *Wann wurde die Gotthardroute erschlossen?*, „Zeitschrift für schweizerische Geschichte” 1939, t. 19.
- Hangartner Y., *Grundzüge des schweizerischen Staatsrecht*, Zürich 1980.
- Heusler A., *Schweizerische Verfassungsgeschichte*, Basel 1920.

³⁷ B. Vonaburg, *Rütlichwur und böse Vögte – alles eine Erfindung*, 07.08.2008, <http://www.tagesanzeiger.ch/wissen/geschichte/Ruetlichswur-und-boese-Voegte-alles-eine-Erfindung/story/20656483> (20.08.2015).

³⁸ R. Sablonier, *Der Bundesbrief von 1291: eine Fälschung? Perspektiven einer ungewohnten Diskussion*, „Mitteilungen des historischen Vereins des Kantons Schwyz” 1993, t. 85, s. 13.

- Hye F. H., *Die Habsburger zur Zeit König Albrechts I*, „Der Geschichtsfreund: Mitteilungen des Historischen Vereins Zentralschweiz“ 1999, t. 152.
- Im Hof U., *Geschichte der Schweiz*, Stuttgart 2007.
- Komorowski D., *Mit Św. Gottharda i jego obecność w powieści Hermanna Burgera Die Künstliche Mutter*, [w:] *Ta Szwajcaria to nie Szwajcaria. Studia nad kulturową tożsamością narodu*, red. M. Hańub, D. Komorowski i U. Stadler, Wrocław 2004.
- Marczewska-Rytko M., *Demokracja bezpośrednia w teorii i praktyce politycznej*, Lublin 2001.
- Meisner F., *Kleine Reisen in der Schweiz für die Jugend beschrieben*, Bern 1837.
- Meyer E., *Das erste Bündniss der schweizerischen Urkantone*, „Der Geschichtsfreund: Mitteilungen des Historischen Vereins Zentralschweiz“ 1908, nr 63.
- Meyer K., *Der Ursprung der Eidgenossenschaft*, „Zeitschrift für schweizerische Geschichte“ 1941, nr 21.
- Oechslis W., *Die Benennungen der alten Eidgenossenschaft und ihrer Glieder: erster Teil*, „Jahrbuch für schweizerische Geschichte“ 1916, t. 41.
- Pauchard O., *Der Bundesbrief von 1291 unter der Lupe*, 01.08.2009, <http://www.swissinfo.ch/ger/der-bundesbrief-von-1291-unter-der-lupe/7533912> (20.08.2015).
- Porębski A., *Wielokulturowość Szwajcarii na rozdrożu*, Kraków 2010.
- Rycerska I., *Kierunki rozwoju federacji szwajcarskiej*, [w:] *Problemy rozwoju federalizmu we współczesnym świecie*, red. J. Jaskiernia, Kielce 2009.
- Sablonier R., *Der Bundesbrief von 1291: eine Fälschung? Perspektiven einer ungewohnten Diskussion*, „Mitteilungen des historischen Vereins des Kantons Schwyz“ 1993, t. 85.
- Sarnecki P., *Zgromadzenie Federalne. Parlament Konfederacji Szwajcarskiej*, Warszawa 2003.
- Schollenberger J., *Das Bundesstaatsrecht der Schweiz. Geschichte und System*, Berlin 1902.
- Schollenberger J., *Geschichte der schweizerischen Politik*, t. 1, Frauenfeld 1906.
- Schönhuth O. F. B., *Geschichte Rudolf's von Habsburg*, Leipzig 1844.
- Staub C., Gallieur E. H., *Die Schweiz, ihre Geschichte, Geographie und Statistik, nebst einem Ueberblick über die Alterthümer, Literatur, Kunst und die Industrie der zwei- und zwanzig Kantone. Zweite Abtheilung: Die Malerische Schweiz*, Genewa – Bazylea 1857.
- Vögelin J. K., *Geschichte der Schweizerischen Eidgenossenschaft*, t. 1, Zurych 1855.
- Vonaburg B., *Rütlichwur und böse Vögte – alles eine Erfindung*, 07.08.2008, <http://www.tagesanzeiger.ch/wissen/geschichte/Ruetlichwur-und-boese-Voegte-alles-eine-Erfindung/story/20656483> (20.08.2015).
- Wachholz S., *Geneza i rozwój Związku Szwajcarskiego*, „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne, Kraków 1936.
- Wojtowicz J., *Historia Szwajcarii*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1976.